

VI. TÉTEL

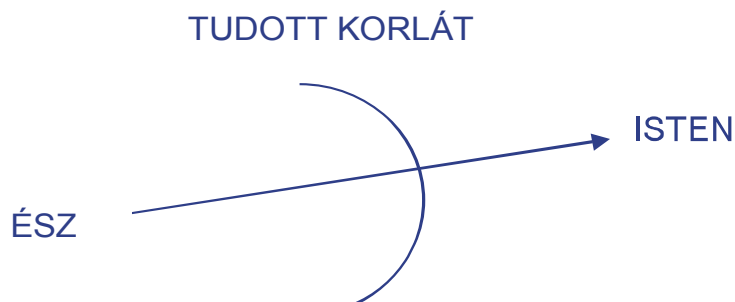
GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770-1831) ISMERETELMÉLETE ÉS ONTOLÓGIÁJA

A stuttgarti német filozófus főbb művei: A szellem fenomenológiája (ném. *Phänomenologie des Geistes*); A logika tudománya I-II. (ném. *Wissenschaft der Logik I-II.*); A jogfilozófia alapvonalai (ném. *Grundlinien der Philosophie des Rechts*); Enciklopédia I-III. (ném. *Enzyklopädie I-III.*) stb.

1. Hegel tanítása az emberi megismerésről

Hegel elmélyíti Kant transzcendentális reflexióját, és Aquinói Szent Tamásnak a „túlhaladásról” (lat. *excessus*) vallott felfogásával összhangban azt állítja: az embernek *szellemi tapasztalata van Istenről*. Erre utal az úgynevezett *korlát-élmény* (Enzyklopädie 386.§). Eszerint a tudott korlát nem korlátja a tudásnak: a korlátjáról tudó ember – jóllehet nem a fogalmi ismeret szintjén – valamiképpen a korlátjain túl levő abszolútumról (Istenről) is tud. Korlátunkról tudni tehát annyi, mint korlátlanságunkról tudni. Az állatok az igazán korlátolt lények, mert nem tudnak korlátjukról, illetve a korláton túli valóságról, s ezért nincs vallásuk sem.

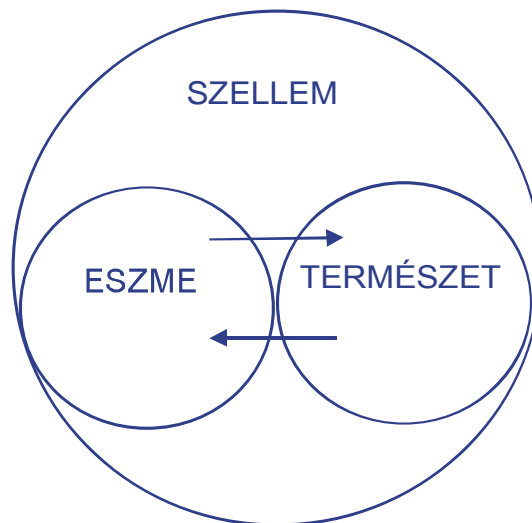

Hegel abban is egyetért skolasztika fejedelmével, hogy az abszolútumnak szellemi természetű valóságnak kell lennie: csak a szellem realitása maga eszmeiség, tehát csak a szellemben van meg a fogalom és a realitás abszolút egysége s így az igazi végtelenség.

2. A hegeli ontológia alapvonásai

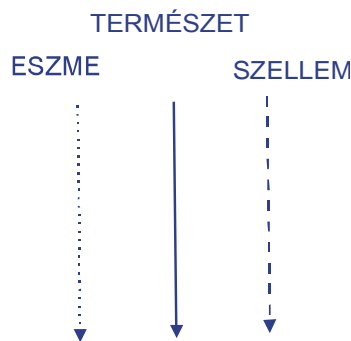
Hegel egyetért azzal a kanti *előfeltevással*, hogy az *intellektuális intuíció* szükségszerűen teremtő szemlélet; de ebből az előfeltevésből kiindulva egészen más irányban halad tovább, mint a königsbergi filozófus. Kant úgy gondolta, hogy az ember nem rendelkezhet intellektuális intuícióval. Ezért szerinte az ember nem a létet (valóságot), hanem csak a jelenségeket ismeri meg. Hegel ezzel szemben azt állítja, hogy az ember is rendelkezik intellektuális intuícióval, mert az *emberi szellem az abszolút szellem életének mozzanata*. Így nem az emberi szellem a teremtő, hanem az abszolút szellem az emberi szellem közvetítésével. E felfogásnak, amelyben az abszolútum bizonyos értelemben az emberi szellem függvényévé válik, logikus következménye, hogy maga az abszolútum is fejlődik, azaz Isten fokozatosan jut öntudatra, éspedig a véges létezők közvetítésével.

Az abszolútum fejlődésének vagy öntudatra jutási folyamatának *három* alapvető mozzanatát Hegel eszmének, természetnek és szellemnek nevezi. Az *eszme* (a tézis) az abszolútum tervrajza, vagyis azoknak a törvényeknek, fogalmaknak rendszere, amelyeknek alapján az abszolútum kibontakozik. A *természet* (az antitézis) az önmagától elidegenedett eszme. A *szellem* (a szintézis) a természet közvetítésével magához térő eszme, az öntudatra jutó abszolútum.

A kibontakozási folyamat *dialektikus* jellegű (az egymással ellentétes logoszok kölcsönösen hatnak egymásra, s kölcsönhatásukban korábbi állapotukat megőrizve, megszüntetve s egyben felemelve hozzák létre az eredményt). Hegel a német „aufheben” (megszüntetni, megőrizni, felemelni) ige különféle jelentéseit kiaknázva az Aufhebung szóval jellemzi e dialektikát.

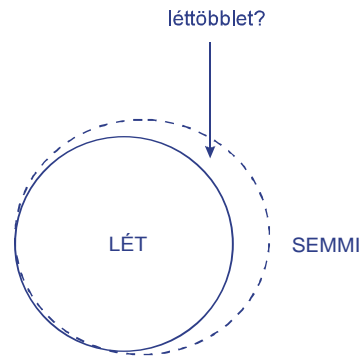
Az eszme, a természet és a szellem nem kronológiailag követi egymást, hanem *logikailag*. Nem arról van tehát szó, hogy Isten reggel 7-kor eszmeként létezik, délben természetként mutatkozik, majd este 7-kor öntudatos szellemként. Kronológiailag az abszolútum kibontakozásának e három megnyilvánulási módja mindig együtt van, és együttesen bontakozik ki az időben. – A három megnyilvánulási módnak megfelelően az abszolútum életét három különböző szempontból vizsgálhatjuk: az abszolútumot mint eszmét a hegeli logika mutatja be; a természetté váló abszolútumot a hegeli természetfilozófia írja le; az abszolútumot mint szellemet (az eszme és a természet megőrzött, megszüntetett és felemelt egységét) a hegeli szellemfilozófia tárja fel.

Kritikai megjegyzések:

a) Hegel határozottan állítja, hogy ami ésszerű, az valóságos, s ami valóságos, az ésszerű (Grundlinien der Philosophie des Rechts 24. o.). Ez egyben azt is jelenti számára, hogy az abszolútum élete, öntudatra jutása az emberi ész számára „föltérképezhető” folyamat. Ez részéről olyan racionalista igény, amely el akarja tüntetni az isteni létből a misztériumot. Racionalista törekvéseit mérsékli az a megállapítása, hogy az abszolútum leírása csak „a fogalom erőfeszítéseinek” vállalásával lehetséges (azaz csupán problematikus fogalmakkal írhatjuk le az isteni valóságot).

b) Hegel nem tudja magyarázni az abszolútum fejlődését: beleütközik a Parmenidész (Kr. e. 6-5. sz.) által felvetett problémába. Ha a Léten kívül nincs semmi, akkor a Lét fejlődését, a léttöbblet megjelenését nem lehet magyarázni. A feltételezett fejlődésben jelentkező többlet nem származhat a Létből (ha ugyanis benne van, akkor nem lehet többlet), de nem eredhet a semmiből sem (a semmiből ugyanis nem lehet lét).

Parmenidész ezért a Lét változatlanságát hirdette, és fejlődését csak látszatnak tartotta. – Hegel szerint a léttöbblet a semmiből ered: a filozófus meglepő módon a „negatív roppant hatalmára” és a „negatívát létté változtató varázserőre” hivatkozva próbálja megoldani a parmenidészi problémát. – Filozófiai szempontból logikusabbnak látszik a 13. századi Aquinói Tamás elgondolása: eszerint az isteni lét változatlan, nem fejlődő valóság, s a világ, amely részesülés módján birtokolja ezt az isteni létet, azért fejlődhet, mert a fejlődésében jelentkező többletet nem a semmiből, hanem az abszolút isteni létből kapja.